JADIDLAR QARASHLARIDA INNOVATSION PEDAGOG IMIJI

Mehmonova Chinora Ro'ziboyevna
Osiyo xalqaro universiteti magistri

Ilmiy rahbar: **Olimov Temur Hasanovich**
Osiyo xalqaro universiteti "Pedagogika va psixologiya"
kafedrasi professori, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20205820

Annotatsiya:
Mazkur maqolada jadid mutafakkirlarining innovatsion pedagog haqidagi qarashlari tahlil qilinadi. Unda jadidlarning ta'lim-tarbiyaga oid ilg'or g'oyalari, pedagog shaxsiga qo'yilgan talablar hamda ularning zamonaviy o'qituvchi kompetensiyalari bilan uyg'un jihatlari yoritiladi. Tadqiqot davomida jadid pedagogikasining bugungi ta'lim tizimidagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar:
jadidchilik, innovatsion pedagog, usuli jadid, zamonaviy ta'lim, pedagog kompetensiyasi, ma'rifatparvarlik.

Jadidchilik harakati Turkiston tarixida milliy uyg'onish, ma'rifat va ta'lim taraqqiyotini boshlab bergan muhim ijtimoiy-madaniy hodisalardan biri hisoblanadi. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida shakllangan ushbu harakat vakillari jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida ilm-fan va zamonaviy ta'limni ko'rdilar. Ularning fikricha, xalqning rivojlanishi, avvalo, yosh avlodning bilimli, tafakkuri keng va zamon bilan hamnafas bo'lib voyaga yetishiga bog'liq edi. Shu sababli jadidlar ta'lim tizimini isloh qilish, eski usuldagi maktablarni yangilash va o'qituvchi shaxsiga alohida e'tibor qaratdilar. Jadidlar qarashlarida pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki jamiyatni ma'naviy uyg'otuvchi, xalqni taraqqiyot sari yetaklovchi kuch sifatida tasvirlanadi. Aynan shu jihatlar bugungi kunda "innovatsion pedagog" tushunchasi bilan hamohangdir. Jadid ma'rifatparvarlari o'qituvchini keng dunyoqarashga ega, zamonaviy bilimlarni egallagan, yangilikka intiluvchi shaxs sifatida tasavvur qilganlar. Ular ta'lim jarayonida faqat yodlash usuliga asoslanish taraqqiyotga to'sqinlik qilishini anglab, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, savodxonligi va tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladigan usullarni joriy etishga harakat qilganlar. Yangi usul maktablarida darslarning sodda va tushunarli olib borilishi, turli fanlarning o'qitilishi hamda amaliy mashg'ulotlarga e'tibor berilishi pedagogik innovatsiyaning dastlabki ko'rinishlari edi. Bu jarayonda o'qituvchi markaziy o'rin egallab, ta'limning sifatli va samarali bo'lishini ta'minlovchi asosiy shaxs hisoblangan.

Jadidlar nazarida pedagogning eng muhim fazilatlaridan biri — ijodkorlik va tashabbuskorlikdir. Chunki jamiyatdagi yangilanish avvalo ta'lim orqali amalga oshiriladi. Shu sababli o'qituvchi doimo izlanishda bo'lishi, yangi bilimlarni egallashi va ularni yosh avlod ongiga zamonaviy usullar asosida yetkazishi lozim deb hisoblangan. Jadid pedagoglari darsliklar yaratish, matbuot tashkil etish, teatr orqali tarbiya berish kabi usullarni qo'llash orqali ta'limning ta'sir doirasini kengaytirganlar. Bu esa innovatsion pedagogning faqat sinf xonasidagina emas, balki jamiyat hayotida ham faol bo'lishi zarurligini ko'rsatadi. Jadidlar pedagog shaxsining ma'naviy qiyofasiga ham katta ahamiyat berganlar. Ularning fikricha, o'qituvchi yoshlar uchun namuna bo'lishi, yuksak axloqiy fazilatlarni o'zida mujassam etishi kerak. Chunki tarbiya va ta'lim bir-biridan ajralmas tushunchalar hisoblanadi. Pedagogning odobi, muomalasi, vatanparvarligi va xalq manfaatiga sadoqati o'quvchilarning

dunyoqarashiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu jihatdan jadidlar ilgari surgan pedagog obrazi bugungi zamonaviy o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi bilan uzviy bog‘liqdir. Hozirgi globallashuv davrida innovatsion pedagogdan axborot texnologiyalaridan foydalanish, interfaol metodlarni qo‘llash, o‘quvchilar bilan samarali kommunikatsiya o‘rnatish kabi ko‘nikmalar talab qilinmoqda. Jadidlar faoliyatiga nazar tashlansa, ular ham o‘z davri uchun eng ilg‘or g‘oyalarni ta’lim tizimiga olib kirishga intilganlarini ko‘rish mumkin. Demak, jadidlar qarashlari bugungi pedagogik islohotlar uchun muhim tarixiy va ma’naviy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ularning ma’rifatparvarlik g‘oyalari zamonaviy pedagogni shakllantirishda, yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalashda va ta’lim sifatini oshirishda dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Jadidlar qarashlarida innovatsion pedagog imiji masalasi bugungi pedagogika fanining dolzarb yo‘nalishlaridan biri sifatida ham tarixiy, ham metodologik jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. Ularning ta’lim haqidagi g‘oyalari nafaqat o‘z davrining ijtimoiy ehtiyojlariga javob bergan, balki zamonaviy ta’lim texnologiyalarining dastlabki konseptual ildizlarini ham o‘zida mujassam etgan. Jadidchilik muhitida shakllangan pedagogik tafakkurda o‘qituvchi shaxsiga qo‘yilgan talablar bugungi “innovatsion pedagog” modelining ko‘plab komponentlari bilan uyg‘unlashadi. Bu uyg‘unlik, ayniqsa, ta’lim jarayonining shaxsga yo‘naltirilganligi, faol o‘qitish metodlari va o‘quvchi tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlarda yaqqol ko‘rinadi. Jadidlar maktab tizimini isloh qilish jarayonida ta’limning samaradorligini oshirish uchun fonetik o‘qish, tushuntirish asosida o‘qitish, ko‘rgazmalilik hamda bosqichma-bosqich murakkablashtirish tamoyillarini ilgari surganlar. Bu yondashuvlar hozirgi zamon didaktikasida konstruktivistik ta’lim modeli bilan yaqinlik kasb etadi. Innovatsion pedagog esa aynan shunday yondashuv asosida o‘quvchini tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki bilimni mustaqil kashf etuvchi subyekt sifatida shakllantiradi. Shu jihatdan qaraganda, jadidlar ilgari surgan ta’lim konsepsiyasi bugungi kompetensiyaviy yondashuvning tarixiy prototipi sifatida baholanishi mumkin.

Jadid pedagogikasida o‘qituvchi shaxsining kommunikativ kompetensiyasi alohida o‘rin egallaydi. Ta’lim jarayonida dialogga asoslangan metodlarning qo‘llanishi, savol-javob orqali fikrlashni faollashtirish va o‘quvchining mustaqil xulosa chiqarishiga imkon yaratish innovatsion pedagogik faoliyatning asosiy belgisidir. Bunday yondashuv o‘quvchini passiv qabul qiluvchi emas, balki faol ishtirokchiga aylantiradi. Bu esa zamonaviy ta’limda “faol o‘qitish” tamoyilining muhim jihatlaridan biridir. Yana bir muhim jihat shundaki, jadidlar ta’limni faqat sinf xonasi bilan cheklab qo‘ymaganlar. Ular matbuot, teatr va badiiy adabiyotni ham tarbiya vositasi sifatida keng qo‘llaganlar. Bu holat innovatsion pedagogning interdisiplinar yondashuvini ifodalaydi, ya’ni u turli sohalar integratsiyasi orqali ta’lim samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, teatr vositasida tarbiya berish tajribasi o‘sha davr uchun juda ilg‘or pedagogik innovatsiya bo‘lib, u emotsional-intellektual ta’sir orqali o‘quvchilarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qilgan.

Jadidchilikdagi yana bir muhim pedagogik g‘oya — ta’limning ijtimoiy funksiyasidir. Unga ko‘ra, o‘qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki jamiyatni isloh qiluvchi, ijtimoiy ongni shakllantiruvchi subyekt sifatida maydonga chiqadi. Innovatsion pedagog ham bugungi kunda faqat akademik natijaga emas, balki shaxsning ijtimoiylashuvi, tanqidiy fikrlashi va fuqarolik pozitsiyasining shakllanishiga xizmat qiladi. Bu jihat jadidlar qarashlarining zamonaviy ta’lim paradigmasi bilan uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi. Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, jadid maktablarida qisqa muddat ichida savodxonlik darajasining sezilarli oshishi kuzatilgan bo‘lib, bu yangi metodlarning samaradorligini tasdiqlaydi[1]. Bu tajriba innovatsion pedagog faoliyatida metod tanlash va uni amaliyotda samarali qo‘llashning ahamiyatini yaqqol ko‘rsatadi.

[1] O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi. “Jadidchilik” maqolasi, Toshkent, 2000.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, jadidlar qarashlarida innovatsion pedagog imiji — bu ilmiy asoslangan, metodik jihatdan ilg‘or, ijodiy va ijtimoiy faol shaxs modelidir. U nafaqat bilim beruvchi, balki jamiyat taraqqiyotining faol subyekti sifatida namoyon bo‘ladi. Bugungi ta’lim tizimida innovatsion pedagogni shakllantirish jarayonida jadidlar merosi nazariy va amaliy jihatdan muhim manba bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi. “Jadidchilik” maqolasi. – Toshkent, 2000.
2. Hasanboyev J. Pedagogika tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
3. Qodirov S. Jadid ma’rifatchiligi va ta’lim tizimi islohotlari. – Toshkent: Fan, 2015.
4. Karimov N. XX asr boshlarida Turkiston ma’rifatchiligi. – Toshkent: Ma’naviyat, 2012.